Social- och hälsovårdsministeriets broschyrer 2006:12swe

Familjepolitiken i Finland

SOCIAL- OCH HÄLSOVÅRDSMINISTERIET

Helsingfors, Finland 2006

ISSN 1236-2123
ISBN 952-00-2146-9 (inh.)
ISBN 952-00-2147-7 (PDF)

Bilder: Mari Soini
Layout och tryckning: Universitetstryckeriet, Helsingfors 2006

Innehåll

1 Om familjepolitiken i Finland 4
Samhället stöder familjer 4
Kommunerna svarar för tjänsterna 5
Fördelningen av det familjepolitiska stödet 6
2 Familjer får också direkt ekonomiskt stöd 8
Moderskapsunderstöd 8
Barnbidrag 8
Underhållsstöd 9
Stöd för boende 9
Utkomststöd 10
Beskattning 10
3 Föräldraledighet 10
Moderskapsledighet och moderskapspenning 11
Föräldraledighet och föräldrapenning 11
Faderskapsledighet och faderskapspenning 12
Vårdledigheter 12
4 Arrangemangen för barndagvård 13
Dagvård och förskoleundervisning 13
Stöd för privat vård 15
Stöd för hemvård av barn 15
Partiell vårdpenning 16
Familjer behöver olika vårdformer 16
Förmiddags- och eftermiddagsverksamhet för elever i grundskolans åk 1 och 2 16
Skolmaten tillhör alla 18
5 Rådgivning i uppfostrings- och familjefrågor 18
6 Barnskydd 19
Förebyggande insatser 19
Stödåtgärder inom den öppna vården 19
Omhändertagande och vård utom hemmet 20
7 Hälso- och sjukvård för barn 20
Rådgivningsbyråer för mödravård 21
Rådgivningsbyråer för barnavård 21
Skolhälsovård 21
Sjukvård för barn 22
Tandvård för barn 22
8 Tjänster för barn med handikapp och deras föräldrar 23
9 Adoptioner 24
10 Frivilliga organisationer 24

1 Om familjepolitiken i Finland

Samhället stöder familjer

Målet för familjepolitiken i Finland är att ge barnen en trygg och säker uppväxtmiljö och säkerställa att föräldrarna har materiella och mentala möjligheter att föda och uppfostra barn, vilket i grunden betyder att samhället ger sitt stöd till föräldraskapet och familjens samhörighet. Familjegemenskapen är en viktig grundenhet i samhället som erbjuder sina medlemmar omsorg på basis av nära mänskliga relationer. Med hjälp av olika typer av ekonomiskt bidrag och dagvårdsarrangemang jämnar samhället ut de kostnader som familjerna har på grund av barnen.

Medelåldern för förstagångsföräldrar har stigit under de senaste åren. För många har det största problemet varit att sammanjämka den nybildade familjen med studier eller med inträde i arbetslivet. Men föräldrarna belastas också av ökade krav på effektivitet i arbetet samt ökad osäkerhet över anställningsförhållandenas kontinuitet. Stress, brådska eller arbetslöshet försvårar livet för barnfamiljer. En av de stora utmaningarna för familjepolitiken i Finland är att sammanjämka förvärvsarbete och familjeliv.

Även de beslut som fattas inom bostadspolitiken, miljöpolitiken, utbildningspolitiken och sysselsättningspolitiken påverkar barnfamiljernas vardag. Alla dessa politiska beslut utgör också en del av familjepolitiken.

Finland började bygga upp sitt familjepolitiska stödsystem år 1948, då barnbidraget infördes. Barnbidraget hade på den tiden en avgörande betydelse för barnfamiljernas försörjning, och dess betydelse återspeglades också på det samhälleliga planet. År 1950 när barnbidraget var det enda betydande familjepolitiska stödet utgjorde kostnaderna för det ekonomiska biståndet till familjerna nästan fyra procent av BNP.

Efter det hamnade familjepolitiken i skymundan för ett par decennier och tyngdpunkten förflyttades till att skapa ett sjukförsäkrings- och pensionsskyddssystem. I mitten av 1970-talet förändrades situationen och familjepolitiska frågor kom allt mer i förgrunden. Barnbidraget, som reellt sett hade sjunkit i värde, höjdes gradvis och kring 1990 hade realvärdet mer eller mindre tredubblats jämfört med barnbidragen i början av 1970-talet. År 1994 genomfördes en reform av familjestödet, där barnfamiljernas mest centrala skatteavdrag slopades och stödet i stället kanaliserades via barnbidragen. Det innebar att barnbidraget tillfälligt

steg avsevärt. På grund av den ekonomiska konjunkturnedgången tvingades man sänka nivån och dessutom minskade prisutvecklingen barnbidragets realvärde. Realvärdet hade framtill 2000-talets början åter sjunkit från den nivå som uppnåddes i början av 1990-talet. Från början av 2004 höjde regeringen barnbidraget. Nivån för barnbidraget är inte indexbunden till variationer i penningvärdet.

Bland de tjänster som riktas till barnfamiljer har satsningarna på olika system för dagvård varit det mest prioriterade området inom familjepolitiken sedan 1970-talet. I de flesta familjer med barn under skolåldern förvärvsarbetar båda föräldrarna. I Finland jobbar även småbarnsmammor vanligen på heltid. I det läget är en fungerande och säker dagvård till ett rimligt pris ”guld värd”.

Lagen om barndagvård trädde i kraft år 1973. Enligt den är kommunerna skyldiga att tillhandahålla dagvård för alla barn under skolåldern. Kommunerna kan ordna servicen antingen på daghem eller i familjedagvård. Sedan 1990 har föräldrarna ovillkorlig rätt att få dagvård för barn som inte fyllt tre år. De har rätt att välja mellan en vårdplats ordnad av kommunen eller ett ekonomiskt stöd, s.k. hemvårdsstöd, för att själva vårda barnet hemma. Sedan 1996 har alla föräldrar med barn under skolåldern haft ovillkorlig rätt att få en vårdplats ordnad av kommunen. År 1997 infördes ett stöd till föräldrarna för privat vård av barn under skolåldern.

Förskoleundervisningen blev en lagstadgad plikt för kommunerna år 2001. Med förskoleundervisning avses undervisning på deltid för 6-åringar som ger sådana färdigheter som barnen behöver i skolan. Från 2004 har morgon- och eftermiddagsverksamheten för barn i årskurs 1 och 2 omfattats av lagen om grundläggande utbildning.

Finlands första barnombudsman tillträdde sin tjänst i september 2005. Barnombudsmannen har till uppgift att stärka barnens ställning och rättigheter i det finländska samhället. Uppgiften grundar sig på FN:s konvention om barnets rättigheter.

Kommunerna svarar för tjänsterna

I Finland är det kommunerna som har ansvar för att tillhandahålla tjänster inom social- och hälsovården. Kommunerna kan antingen producera tjänsterna ensamma eller bilda sammanslutningar, s.k. samkommuner

tillsammans med en eller flera grannkommuner för att tillsammans ordna tjänsterna. Finansieringen sker dels genom kommunalskatten som uppbärs av kommunerna och dels genom statsandelar som staten betalar till kommunerna. Dessutom betalar klienterna en klientavgift. Statens andel av kommunens social- och hälsovård bestäms enligt kommunens åldersfördelning, sjukdomsstatistik, folktäthet, areal och ekonomiska situation. År 2006 var statens andel av social- och hälsovårdens driftskostnader cirka 33 %.

Kommunerna kan också köpa de tjänster som erbjuds familjerna till exempel av en annan kommun eller en privat serviceproducent. Lagstiftningen innehåller vanligen inga detaljerade bestämmelser om servicens täckning, innehåll eller sätt på vilket den skall ordnas, och därför kan skillnader förekomma mellan olika kommuner i social- och hälsovårdens tjänster. Lagstiftningen anger dock den basservice som varje kommun måste tillhandahålla för sina invånare.

Finland är indelat i fem län som leds av länsstyrelserna. De leder och övervakar social- och hälsovården inom respektive län. En kommuninvånare kan be länsstyrelsen utreda om social- och hälsovårdens tjänster i hemkommunen är tillräckliga.

Social- och hälsovårdsministeriet leder och övervakar utvecklingen och verksamhetspolitiken inom den sociala tryggheten samt social- och hälsovårdstjänsterna. Ministeriet definierar tillsammans med statsrådet och riksdagen de social- och hälsopolitiska riktlinjerna, samt bereder lagstiftningen och de centrala reformerna. Den praktiska tillämpningen sker i samarbete med kommunerna som år 2006 var 431 till antalet.

Fördelningen av det familjepolitiska stödet

Det familjepolitiska stödet täcker en del av kostnaderna för barnomsorgen. År 2005 uppgick det familjepolitiska stödet till cirka 5,2 miljarder euro, vilket är cirka tre procent av BNP. Största delen av stödet kanaliseras via barnbidragen och dagvården.

Fördelningen av det familjepolitiska stödet år 2005

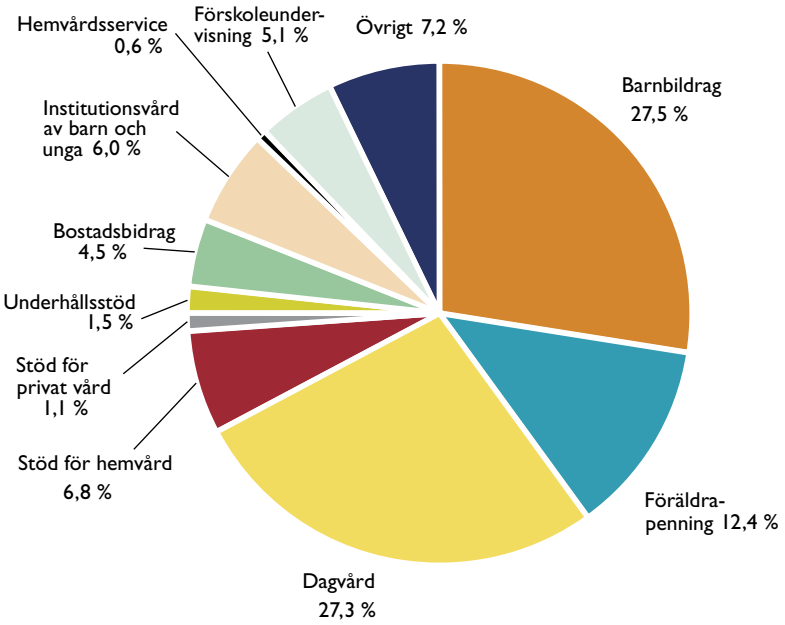

I slutet av 2005 hade Finland 5,3 miljoner invånare. Antalet familjer var cirka 1,4 miljoner varav 592 000 var barnfamiljer. Av barnfamiljerna är 20 % familjer med en förälder. År 2005 hade familjerna i genomsnitt 1,8 barn som bodde hemma och totalantalet barn per familj var i genomsnitt 2,3. Den totala nativiteten i Finland var 1,80 år 2005. Sammanlagt föddes 57 745 barn.

Medelinkomsten (brutto) för en löntagare i Finland med regelbunden arbetstid var 2 484 euro per månad år 2005. Hushållen hade i medeltal 15 240 euro per person till sitt förfogande år 2004.

Moderskapsunderstöd

Varje gravid kvinna som är bosatt i Finland och vars graviditet varat i minst 154 dagar har rätt att få moderskapsunderstöd av staten. För att få understödet måste den blivande modern genomgå hälsokontroll på rådgivningsbyrån för mödravård eller hos läkare före utgången av den fjärde graviditetsmånaden.

Den blivande modern får välja mellan att ta moderskapsunderstödet i form av pengar eller en moderskapsförpackning. År 2006 var understödet 140 euro. Moderskapsförpackningen innehåller kläder och tillbehör för det nyfödda barnet, exempelvis en sovpåse som kan utvikas till täcke, en overall och babykläder. Förpackningen innehåller också en bok och leksaker. Moderskapsförpackningen är populärare än det ekonomiska bidraget. Hela 75 % av de blivande mödrarna väljer att ta förpackningen. Andelen är ännu högre bland förstföderskor. Värdet av produkterna i förpackningen är högre än det motsvarande ekonomiska bidraget.

Barnbidrag

Barnbidraget är den samhälleliga stödform som mest jämnar ut kostnaderna mellan barnfamiljer och familjer utan barn. Barnbidraget betalas ur statliga medel för varje barn under sjutton år som är bosatt i Finland. Barnbidraget är skattefri inkomst och beloppet påverkas inte av familjens ekonomiska tillgångar. Barnbidragets storlek beror på hur många barn familjen har.

Barnbidraget 2006:

antalet barn	€ / månad
första barnet	100,00
andra barnet	110,50
tredje barnet	131,00
fjärde barnet	151,50
därefter följande barn	172,00

Ensamförsörjare får dessutom ett förhöjt barnbidrag på 36,60 euro i månaden för varje barn.

Underhållsstöd

Underhållsstödet avser att trygga underhållet när ett barn under 18 år som är bosatt i Finland inte får tillräckligt stort underhåll från föräldrarna. År 2006 var det fulla beloppet av underhållsstöd 118,15 euro i månaden per barn.

Ett barn har rätt att få underhållsstöd om en förälder försummat att betala underhållsbidrag som bestämts genom avtal eller genom dom av domstol. När underhållsstödet har beviljats på grund av obetalda underhållsbidrag skall kommunen kräva in de förfallna underhållsbidragen av den bidragsskyldige. Kommunen har rätt att driva in det utbetalda underhållsstödet av den bidragsskyldige.

Om underhållsbidraget på grund av insolvens har fastställts till ett mindre belopp än underhållsstödet har barnet rätt att få ett underhållsstöd som motsvarar skillnaden mellan underhållsbidrag till fullt belopp och det fastställda lägre underhållsbidraget. Underhållsstöd betalas också till ett barn som är fött utom äktenskap då faderskapet inte kunnat fastställas. Också adoptivbarn till ensamstående adoptivföräldrar har rätt till underhållsstöd.

Vid utgången av 2004 fick ungefär 104 500 barn underhållsstöd. Cirka 60 procent av stödet utbetalades på grund av försummelse av underhållsbidrag.

Stöd för boende

Barnfamiljer kan få stöd i form av bostadsbidrag, statliga bostadslån och andra typer av räntestöd samt skattelättnader för bostadslån. Tack vare bostadsbidraget får låginkomsttagare sina boendekostnader utjämnade genom att staten betalar en del av sådana boendekostnader som anses vara skäliga. Storleken av bostadsbidraget beror bl.a. på familjens storlek, inkomster och utgifter för boendet men också på bostadens storlek och ålder.

Utkomststöd

Utkomststödet är ett ekonomiskt stöd som beviljas i sista hand och som avser att trygga familjens utkomst och främja familjens möjligheter att klara sig på egen hand. Kommunen kan betala utkomststöd om familjen saknar inkomster eller om inkomsterna är så små att de inte räcker till för dagliga nödvändiga utgifter. Utkomststöd beviljas utgående från skillnaden mellan de utgifter som berättigar till stöd och disponibla inkomster och tillgångar. Syftet med utkomststödet är att täcka skäliga levnadskostnader.

Beskattning

Finland övergick från sambeskattning till individuell beskattning 1976. Vissa drag av sambeskattningen kvarblev dock, till exempel skatteavdrag för familjen. Deras betydelse har minskat hela tiden. År 1994 slopades de familjepolitiska avdragen med undantag av avdraget för underhållsskyldighet. Samtidigt höjdes barnbidraget. Skattesystemet har blivit överskådligare sedan Finland införde särbeskattning och slopade de familjerelaterade skatteavdragen. När särbeskattning infördes ökade förvärvsarbetet bland gifta kvinnor.

3 Föräldraledighet

Systemet för föräldraledighet utgår ifrån att båda föräldrarna skall ha lika möjligheter att sköta sina barn. På basis av graviditet, förlossning eller vård av barn kan mamman och pappan ta ut moderskaps-, faderskaps- eller föräldraledighet. Under ledigheten utbetalas moderskaps-, faderskaps- eller föräldrapenning. Moderskaps- och föräldrapenning ges ut för sammanlagt 263 vardagar. Därtill har fadern rätt att få faderskapspenning.

Moderskapsledigheten före förlossningen främjar hälsan både hos den blivande modern och barnet i och med att den ger modern möjlighet att sluta arbeta. Under moderskapsledigheten efter barnets födsel får mamman ta igen sig efter förlossningen och sköta sitt nyfödda barn. Under den tid föräldrapenning betalas ut får familjen välja mellan att låta modern eller fadern stanna hemma och ta hand om barnet. Tanken

bakom faderskapspenningen är att ge fadern möjlighet att delta i vården av det nyfödda barnet och att ge honom och barnet en chans att utveckla en positiv relation.

Moderskapsledighet och moderskapspenning

Den blivande modern kan sluta arbeta tidigast 50 och senast 30 vardagar före dagen för beräknad nedkomst. Moderskapsledigheten omfattas av 105 arbetsdagar. Under ledigheten får modern moderskapspenning vars storlek bestäms enligt arbetsinkomst men är minst 15,20 euro per dag (år 2006).

Gravida kvinnor som arbetar under farliga förhållanden har rätt att få särskild moderskapsledighet och särskild moderskapspenning om arbetsgivaren inte kan ge dem något annat arbete. Vid behov kan särskild moderskapsledighet medges för hela graviditeten. Som farligt arbete klassificeras exempelvis arbeten där den blivande modern riskerar att exponeras för kemikalier eller strålning.

Föräldraledighet och föräldrapenning

Efter moderskapsledigheten kan antingen modern eller fadern välja att vara föräldraledig. Föräldrarna kan också dela föräldraledigheten så att de tar ut var sin period turvis eller så att de samtidigt förkortar sin arbetstid dagligen eller per vecka och är under olika tider av dagen eller veckan hemma med barnet. Exempelvis kan den ena föräldern ta ut partiell föräldraledighet två dagar i veckan och den andra tre dagar i veckan. Ledigheten varar 158 vardagar och förlängs med 60 vardagar per barn om familjen får fler än ett barn. I likhet med moderskaps- och faderskapspenningen bestäms också föräldrapenningen utgående från arbetsinkomsterna, men är i vilket fall som helst minst 15,20 euro per dag (år 2006).

Än så länge har papporna inte utnyttjat sin rätt till föräldraledighet i någon större utsträckning. År 2005 var det 9,5 procent av papporna som utnyttjade förmånen. Antalet pappor som tar ut föräldraledighet har ändå ökat under de senaste åren.

Faderskapsledighet och faderskapspenning

Pappan kan i samband med barnets födelse ta ut faderskapsledighet under 18 vardagar (sex dagar i veckan) samtidigt med mamman. Ledigheten kan tas ut i högst fyra delar. Under denna tid betalas faderskapspenning. Pappan kan dessutom få 1–12 extra dagar faderskapsledighet som kan tas ut direkt efter föräldraledigheten förutsatt att han utnyttjar minst de 12 sista dagarna av föräldraledigheten. Storleken av faderskapspenningen bestäms enligt arbetsinkomsten, men är minst 15,20 euro per dag (år 2006).

Faderskapslediglheten ökar hela tiden i popularitet. Av nyblivna pappor utnyttjade 69 procent sin rätt till faderskapsledighet år 2005.

Vårdledigheter

Småbarnsföräldrar har rätt till oavlönad ledighet från sitt arbete tills barnet fyller tre år. Vårdledigheten kan tas ut antingen av mamman eller av pappan men inte av båda föräldrarna samtidigt. Efter avslutad vårdledighet har den anställda rätt att återgå till sitt tidigare arbete eller annat därmed jämförbart arbete. Vårdledigheten är en oavlönad ledighet, men under den tiden kan familjen få hemvårdsstöd för att de vårdar sitt barn hemma.

Föräldrarna har rätt till förkortad arbetstid med löneavdrag, s.k. partiell vårdledighet, till slutet av barnets andra läsår i skolan och när det gäller barn med förlängd läroplikt till slutet av barnets tredje läsår. Arbetsgivaren och arbetstagaren kommer sinsemellan överens om den partiella vårdledigheten och detaljer för arrangemangen. Båda föräldrarna kan inte ta ut partiell vårdledighet samtidigt, men de kan vara partiellt vårdlediga båda två (exempelvis kan den ena föräldern ta ut partiell föräldraledighet två dagar i veckan och den andra tre separata dagar i veckan). Partiell vårdledighet förutsätter att föräldern har arbetat hos samma arbetsgivare minst de senaste sex månaderna före ledigheten. Lön betalas inte för de timmar som arbetstiden förkortas med, men familjen kan ansöka om partiell vårdpenning som ersättning för den förlorade inkomsten.

Föräldrar till barn som inte fyllt tio år har rätt att vara lediga fyra dagar från sitt arbete, s.k. tillfällig vårdledighet, under varje sjukdomsperiod för att ordna vården när barnet insjuknat. Ledigheten förutsätter att bå-

da eller den enda föräldern förvärvsarbetar. Ledigheten kan tas ut av en förälder i taget. Arbetsgivaren behöver inte betala lön för ledigheten, om ej annat överenskommits. (Se även Partiell vårdpenning.)

4 Arrangemangen för barndagvård

När det gäller dagvården har barnfamiljer olika alternativ till sitt förfogande och kan välja det som passar dem bäst. Kvinnornas aktiva insats i arbetslivet har främjat lagstiftningen om dagvården av små barn och föräldrarnas anställningstrygghet.

Efter föräldraledighetsperioden har familjerna tre samhällssubventionerade alternativ för barndagvård att välja mellan. De gäller tills barnet börjar skolan vilket vanligen sker vid 7 års ålder. Alternativen är kommunal dagvård, privat dagvård med stöd för privat vård eller vård av barnet hemma under vårdledighet och med stöd för hemvård av barn.

Dagvård och förskoleundervisning

I Finland har varje barn under skolåldern rätt att få en dagvårdsplats ordnad av kommunen när moderns eller faderns föräldraledighet upphör, oberoende av föräldrarnas förmögenhet eller om de förvärvsarbetar eller inte. Målet med dagvården är att stödja föräldrarna i att fostra barnet och att tillsammans med hemmet främja en balanserad utveckling av barnets personlighet. I och med att den ovillkorliga rätten till dagvård utsträckts till alla barn under skolåldern får dels själva vården, dels dagvårdens betydelse för den tidiga uppfostran en mer framskjuten roll. I den finländska dagvården är omsorg och undervisning mer sammanflätade med varandra än i många andra europeiska länder. I detta s.k. educare-tänkande är vården alltid kombinerad med pedagogiska inslag och omvänt ingår det omsorgsbetonade element i undervisningen. Systemet har påverkats av behovet av heltidsvård för barnen medan föräldrarna arbetar.

Kommunen är skyldig att tillhandahålla dagvård på barnets modersmål: finska, svenska eller samiska. Dagvårdspersonalen stöder också den språkliga och kulturella utvecklingen hos barn till romer och invandrare.

Kommunerna anordnar dagvård på daghem och i familjedagvård i vårdarnas hem samt som gruppfamiljedagvård. Dessutom ordnar kommunerna övervakad lekverksamhet i lekparker och i s.k. öppna daghem.

Daghemmen får ha fyra barn under tre år eller sju barn över tre år per barnskötare eller barnträdgårdslärare. Familjedagvårdarna kan ha högst fyra barn på heltid inklusive egna barn under skolåldern. Därutöver får de på deltid ha ett barn som går i förskola eller i skola.

Merparten av alla barn som är i dagvård får vård på heltid, men även deltidsvård ordnas. Kommunerna erbjuder också dygnetruntvård för barn till föräldrar med skiftarbete. Barnen får hälsosamma och rikliga måltider i dagvården.

Den pedagogiska och den vårdande personalen på daghemmen skall ha minst lämplig andra stadiets examen inom social- och hälsovården. På daghem skall var tredje pedagog ha genomgått utbildning på institutnivå. Barnträdgårdslärarexamen är numera en universitetsexamen. Familjedagvårdare skall ha lämplig utbildning. I praktiken varierar utbildningens längd och innehåll, men en yrkesexamen har tagits fram och den rekommenderas för alla som vill bli familjedagvårdare.

Kommunen tar ut en procentuell dagvårdsavgift som beror på familjens storlek och inkomster. Avgiften är som högst 200 euro per månad för familjens första barn och högst 180 euro för det andra barnet. För därpå följande barn är avgiften högst 40 euro per månad (år 2005). Familjer som har de allra lägsta inkomsterna betalar ingen dagvårdsavgift. Klientavgifterna täcker cirka 15 procent av dagvårdens totalkostnader.

Familjer har rätt till avgiftsfri förskoleundervisning för sitt barn under ett års tid innan grundskolan börjar. Vid undervisningen används lokala undervisningsplaner som uppgörs på basis av en nationell förskoleundervisningsplan. Kommuner skall ordna 700 timmar förskoleundervisning för varje barn, vilket i praktiken betyder 3–4 timmar om dagen. Förskoleundervisningen är frivillig för familjerna. Cirka 95 % av sexåringarna deltar i förskoleundervisningen och cirka 66 % behöver därtill även dagvård (år 2005).

Stöd för privat vård

Kommunen kan betala privatvårdsstöd för ett barn under skolåldern, om föräldrarna väljer att ha barnet hos en privat dagvårdare eller på ett privat daghem. Stödet betalas ut när föräldraledigheten upphör och fram till dess att barnet kommer upp i skolåldern. Stödet upphör om familjen flyttar över barnet till en kommunal dagvårdsplats.

Stödet för privat vård består av en vårdpenning, som är 137,33 euro (år 2006) i månaden per barn samt ett vårdtillägg som är beroende av familjens storlek och inkomster. Vårdtillägget är högst 134,55 euro i månaden per barn. Om barnet deltar i kommunal förskoleundervisning är vårdpenningen 58,87 euro per månad och vårdtillägget halveras. Stödet för privat vård betalas direkt till vårdaren och utgör skattepliktig inkomst.

Stöd för hemvård av barn

Familjen har rätt till stöd för hemvård av barn om ett barn som är under tre år gammalt inte vårdas på en kommunal dagvårdsplats. Hemvårdsstöd betalas också för familjens övriga barn under skolåldern om de inte är i kommunal dagvård. Stöd för hemvård av barn ansöks hos Folkpensionsanstalten. En del av kommunerna betalar ett extra stöd, s.k. kommuntillägg för de familjer som själva sköter sina barn. Kommunen kan fritt välja hur stort kommuntillägg den betalar.

Stöd för hemvård av barn kan beviljas direkt efter avslutad period av föräldrapenning och det kan utbetalas tills familjens yngsta barn fyller tre år eller övergår till kommunal dagvård eller om familjen i stället väljer att ordna dagvården med hjälp av stöd för privat vård.

I hemvårdsstödet ingår en vårdpenning som betalas för varje barn som berättigar till stöd. För ett barn som är under tre år gammalt är vårdpenningen 294,28 euro per månad och för varje följande barn under tre år 84,09 euro per månad. För barn som fyllt tre år men är under skolåldern betalas 50,46 euro per månad (år 2006).

Utöver vårdpenning kan vårdtillägg betalas beroende på familjens storlek och inkomster. Det betalas endast för ett barn och maximibeloppet är 168,19 euro per månad (år 2006).

Stödet för hemvård av barn är beskattningsbar inkomst.

Partiell vårdpenning

Familjen kan få partiell vårdpenning om en förälder förkortar sin arbetstid för att sköta sitt barn. Partiell vårdpenning betalas för barn som är under tre år gamla samt för barn i grundskolans årskurs 1 och 2 om den genomsnittliga arbetstiden per vecka är högst 30 timmar på grund av vården av barnet. Den partiella vårdpenningen är 70 euro i månaden (år 2006) och är beskattningsbar inkomst. Partiell vårdpenning betalas endast för ett barn oberoende av om det samtidigt finns flera barn i hushållet.

Familjer behöver olika vårdformer

Majoriteten av familjerna anlitar samtliga vårdformer som stöds av samhället innan barnen når skolåldern. Först sköter föräldrarna barnen hemma med hjälp av föräldrapenning, och de flesta använder också hemvårdsstödet åtminstone någon tid. Slutligen vårdas barnen i kommunal dagvård, antingen på daghem eller i familjedagvård, eller familjen ordnar vården med stöd för privat vård. Dagvårdsformerna för barn under skolåldern presenteras i vidstående figur.

Det finns cirka 400 000 barn under skolåldern i Finland varav cirka hälften anlitar kommunal dagvård. Sammanlagt 77 % av alla dagvårdsbarn är i vård på heltid. Cirka 3,5 % av dagvårdsbarnen är i privat dagvård.

Förmiddags- och eftermiddagsverksamhet för elever i grundskolans åk 1 och 2

Lagen om grundläggande utbildning ger kommunerna möjlighet att ordna morgon- och eftermiddagsverksamhet för barn i grundskolans årskurser 1 och 2. Kommunerna får statsandel för denna verksamhet. Kommunen skall ordna verksamhet minst 570 timmar i året per barn för att få stöd av staten. Undervisningsstyrelsen har godkänt principerna för morgon- och eftermiddagsverksamheten enligt vilka verksamheten skall stödja hemmets och skolans fostrande arbete och erbjuda barnet en trygg miljö. Hösten 2004 ordnade 358 kommuner morgon- och eftermiddagsverksamhet och i den deltog sammanlagt 38 % av barnen i grundskolans årskurser 1 och 2. Kommunerna kan ta betalt för verksamheten, men av-

Dagvårdsformerna för barn under 3 år i slutet av 2005

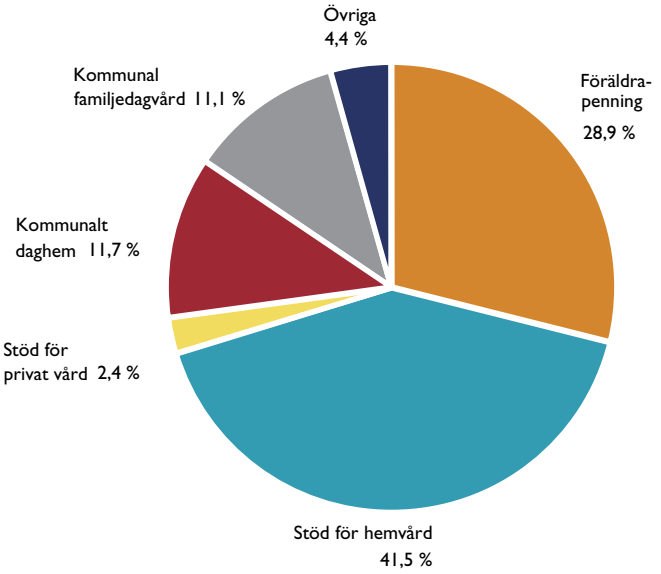

Dagvårdsformerna för barn under 7 år i slutet av 2005

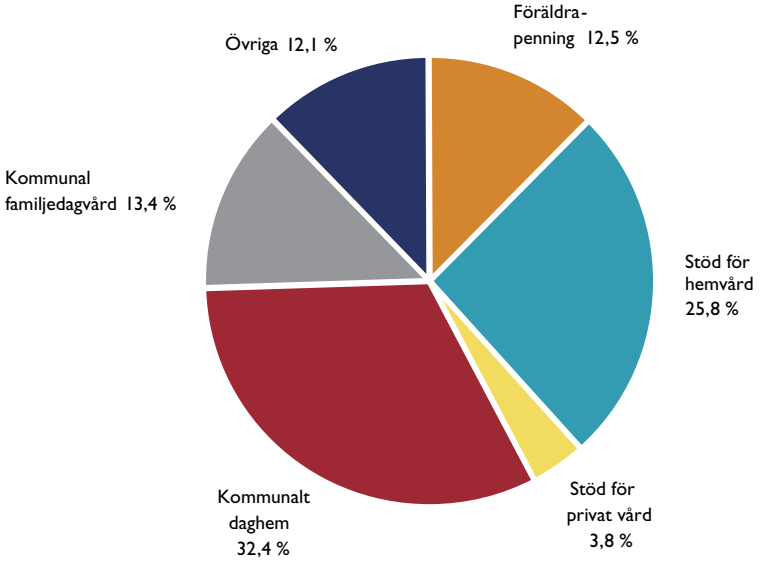

giften får inte vara högre än 60 euro i månaden, om barnet deltar i verksamheten högst 3 timmar dagligen. I de flesta fall behöver barnen verksamhet mer än 3 timmar om dagen, varvid kommunerna kan fastställa avgiftens storlek. Morgon- och eftermiddagsverksamheten är frivillig för familjerna.

Skolmaten tillhör alla

Skolmåltiderna infördes i Finland redan för över 60 år sedan. I grundskolor, gymnasier och yrkesläroanstalter får alla elever en hälsosam, kostnadsfri måltid varje dag. Enligt rekommendationerna skall skolmåltiden komplettera måltiderna hemma och den skall motsvara en tredjedel av elevens dagliga näringsbehov. Måltiden innehåller en varm rätt, sallad, bröd och måltidsdryck. Barn med specialdiet får sina egna måltider (t.ex. barn med vegetarisk kost eller barn med laktosintolerans).

5 Rådgivning i uppfostrings- och familjefrågor

Med rådgivning i uppfostrings- och familjefrågor avses tillhandahållande av sakkunnighjälp i uppfostrings- och familjeangelägenheter samt social, psykologisk och medicinsk undersökning och vård som främjar barnets positiva utveckling. Målet är att skapa förutsättningar för att barnet får en trygg uppväxtmiljö och att stärka familjens funktionsförmåga och psykosociala välbefinnande. Kommunerna är skyldiga att tillhandahålla uppfostrings- och familjerådgivning. Den största orsaken till att man söker upp en rådgivningsbyrå är att barnet har svårigheter av något slag. Andra orsaker är problem i familjen, föräldrarnas parrelation, förlikning i familjetvister och behov av utlåtanden. Tjänsterna är kostnadsfria för familjer.

6 *Barnskydd*

Förebyggande insatser

Tack vare servicen och det ekonomiska biståndet från samhället är det lättare för familjerna att uppfostra sina barn. Rådgivningsbyråerna för mödra- och barnavård, dagvården, skolornas psykosociala elevvård, skolhälsovården och ungdomsarbetet arbetar för att förebygga barnskyddsinsatser. Ofta är det personalen inom dessa tjänster som är de första att upptäcka klienternas svåra situationer.

Stödåtgärder inom den öppna vården

Vid ekonomiska svårigheter eller bostadsproblem skall kommunen ordna familjen tillräckligt med ekonomiskt bidrag och rätta till bristfälliga boendeförhållanden. Kommunens socialmyndigheter stöder familjen och barnet eller den unga med hjälp av stödåtgärder inom den öppna vården, om uppväxtmiljön äventyrar barnets eller den ungas hälsa och utveckling. Detsamma gäller om barnet eller den unga personen själv med sitt beteende äventyrar sin hälsa eller utveckling. Andra barnskyddsåtgärder sätts in först om det visar sig att ovan nämnda åtgärder inte har någon effekt.

Stödinsatserna inom barnskyddet skräddarsys individuellt allt efter barnets och familjens behov och beroende på situationen. Om familjen själv vill kan den få en stödperson eller en stödfamilj. Som en stödåtgärd inom den öppna vården kan barnet till exempel kortvarigt placeras i en familj eller på en institution utan omhändertagande, om läget förväntas bli bättre relativt snabbt. I vissa fall kan hela familjen få genomgå rehabilitering, till exempel på en institution för missbrukarvård. Bland övriga stödformer märks uppfostrings- och familjerådgivning, hemtjänst, dagvård, terapi samt hjälp för barnet i skolgången, med fritidsintressen samt vid val av yrke och anskaffning av bostad. Ett villkor för att stödtjänster inom den öppna vården får tillgripas är att samtycke inhämtas av vårdnadshavarna och barnet om det har fyllt 12 år.

Omhändertagande och vård utom hemmet

Omhändertagande och placering utom hemmet tillgrips bara om förhållandena i hemmet eller barnets beteende riskerar att allvarligt skada barnets hälsa eller utveckling och öppen vård är en otillräcklig åtgärd. Därtill krävs det att ett omhändertagande överensstämmer med barnets bästa.

Ett omhändertagande kan genomföras i brådskande ordning som en säkerhetsåtgärd eller på normalt sätt, vilket som regel betyder att barnet placeras utanför hemmet för en längre tid. Ett barn eller en ung människa kan omhändertas med samtycke från berörda parter men socialnämnden har också rätt att verkställa ett omhändertagande mot de berörda personernas vilja. Barnet och dess anhöriga måste höras när ett omhändertagande planeras. Om ett barn som är tolv år eller äldre eller vårdnadshavaren motsätter sig ett omhändertagande måste ärendet avgöras av förvaltningsdomstolen. Barn som har fyllt tolv år och de vuxna som tar hand om barnet har rätt att överklaga beslutet om omhändertagande hos förvaltningsdomstolen och vidare hos högsta förvaltningsdomstolen.

Omhändertagandet upphör senast när den unga personen fyllt 18 år. Åtgärden måste omedelbart avslutas när orsakerna till omhändertagandet upphört, såvida det inte står i strid med barnets bästa. Kommunens socialnämnd är skyldig att i form av eftervård stöda barnet och den unga efter avslutat omhändertagande tills den unga personen fyllt 21 år.

En totalrevidering av barnskyddslagen är som bäst under beredning. Målet är att förnya den över tjugo år gamla lagen till att motsvara barnskyddets ändrade behov i det nuvarande samhället.

7 Hälso- och sjukvård för barn

Alla kommuner har rådgivningsbyråer för mödra- och barnavård antingen i samband med hälsocentralens mottagning eller som separata enheter. Syftet är att trygga en så god hälsa som möjligt för den blivande modern, barnet och hela familjen. Arbetet med att följa upp barnens hälsa fortsätter inom skolhälsovården som syftar till att främja skolbarnets allsidiga utveckling och hälsa. Rådgivningstjänsterna är kostnadsfria för klienterna.

Rådgivningsbyråer för mödravård

Nästan alla gravida kvinnor går på första kontroll på rådgivningsbyrån för mödravård under de fyra första månaderna av graviditeten. Hälsovårdaren följer upp den blivande moderns hälsa och fostrets utveckling. Vid normala graviditeter utan komplikationer går kvinnorna på rådgivningsbyrån för mödravård 11–15 gånger. Undersökningarna utförs vanligen av en hälsovårdare, och 2–3 gånger av en läkare. Rådgivningsbyrån för mödravård ordnar kurser i förlossningsförberedelse och familjeträning, där också blivande pappor aktivt brukar delta. Syftet med rådgivningsbyråerna för mödravård är att garantera mammans och barnets välmående. Allt mer intresse fästs även vid pappornas välbefinnande.

Rådgivningsbyråerna har nära samarbete med förlossningssjukhusen och mödravårdspoliklinikerna. Över 99 procent av förlossningarna sker på sjukhus.

Rådgivningsbyråer för barnavård

Ett par veckor efter förlossningen gör mödrarådgivningens hälsovårdare eller barnmorska ett hembesök hos det nyfödda barnet. Under sitt första levnadsår undersöks barnet flera gånger på rådgivningsbyrån och därefter först med sex månaders mellanrum och sedan en gång om året. Samarbetet mellan familjen och rådgivningsbyrån för barnavård fortsätter tills barnet kommer upp i skolåldern.

Vid hälsokontrollerna uppföljs barnets fysiska, psykiska och sociala utveckling. Vid behov remitteras barnet vidare till undersökningar och behandling. På rådgivningsbyrån för barnavård får barnen också vaccinationer enligt det gällande vaccinationsprogrammet. En av rådgivningsbyråns viktigaste uppgifter är att hjälpa och stödja föräldrarna i deras uppgift att vårda och uppfostra barnet.

Skolhälsovård

När ett barn börjar i skolan övergår det till skolhälsovården som tillhandahålls i skolan. Skolsköterskan och skolläkaren träffar barnen i samband med de regelbundna hälsokontrollerna vars antal varierar beroende på skola. Skolsköterskan är anträffbar i skolan på vissa fastställda tider.

Vaccinationsprogrammet som började på rådgivningsbyrån fortsätter i skolhälsovården. Enligt rekommendationerna skall varje barn genomgå minst tre grundliga hälsokontroller under grundskolan. Med hjälp av dem uppgörs för varje barn en individuell plan för välmående och hälsa. I skolhälsovården ingår även tandvård samt till exempel tjänster av en talterapeut eller skolpsykolog. Hälsoupplysning är ett viktigt led i skolhälsovården.

Sjukvård för barn

De kommunala hälsocentralerna ansvarar för barnsjukvården eftersom de har hand om primärvården för hela befolkningen. Vid behov får barnet en remiss till fortsatt undersökning och vård på sjukhus. Sjukhusen har vanligen särskilda avdelningar för barnsjukdomar.

Barn och unga som inte fyllt 18 år kan besöka hälsocentralens läkarmottagning utan avgift. Därtill vårdas unga under 18 år kostnadsfritt på vårdavdelningar när de är inlagda i mer än sju dagar. Avgift uppbärs dock för de sju första vårddagarna.

Vid sidan om den kommunala sjukvården finns privat hälso- och sjukvård att tillgå, särskilt i större städer. Sjukförsäkringen ersätter en del av kostnaderna för privat vård.

Tandvård för barn

När ett barn är ett halvår gammalt får det gå på tandkontroll för första gången på rådgivningsbyrån för barnavård. Då undersöks tänderna och föräldrarna får vägledning i tandvård och kostfrågor. Skolelevernas tänder undersöks och behandlas regelbundet av tandläkare på de kommunala hälsocentralerna. Tandvården är kostnadsfri för personer som inte fyllt 18 år.

8 Tjänster för barn med handikapp och deras föräldrar

Handikappade barn och deras familjer har rätt till samma tjänster och bidrag som andra barn och familjer. Därtill erbjuds de särskilda tjänster och stödåtgärder på grund av handikappet. Den yrkesutbildade personalen inom social- och hälsovården ger föräldrar med handikappade barn hjälp och stöd och informerar dem redan från första början. På rådgivningsbyrån för barnavård uppföljs barnets utveckling regelbundet för att eventuella förseningar i utvecklingen skall kunna upptäckas så tidigt som möjligt. Vid behov remitteras barnet till fortsatta undersökningar. Den medicinska, pedagogiska och sociala rehabiliteringen av ett handikappat barn och familjen sätts in så snart en skada, sjukdom eller ett funktionshinder har diagnostiserats.

Barn med grava handikapp har rätt att få medicinsk rehabilitering som ordnas av Folkpensionsanstalten. Kommunerna, Folkpensionsanstalten och många organisationer ordnar kurser med anpassningsträning för handikappade barn och deras familjer. Handikappade barn och deras familjer har tillgång till service som produceras av många olika aktörer. I samråd med föräldrarna upprättar myndigheterna en plan där nödvändig service och tillgängliga förmåner antecknas. Barnet får en person som ansvarar för just honom eller henne och som är kontaktperson för kommunikationen mellan familjen och myndigheterna.

Familjer med handikappade barn får välja dagvårdsform på samma villkor som andra familjer. Vid dagvård ordnad av kommunen placeras ett handikappat barn helst i en grupp med friska barn. Om det är nödvändigt kan barnet placeras i en särskild grupp.

Familjen betalar normal taxa för dagvården och avgiften beror på familjens storlek och inkomster. Särskilda tjänster, som assistent för barnet i dagvården och hjälpmedel för rehabilitering är kostnadsfria.

Föräldrarna till sjuka eller handikappade barn kan i vissa fall få ekonomiska bidrag från Folkpensionsanstalten varav de viktigaste är vårdbidrag för barn samt särskild dagpenning. Föräldrarna kan i vissa fall få vårdbidrag, om vården och behandlingen av barnet i minst ett halvår är en terapeutisk eller ekonomisk belastning för familjen. Den särskilda dagpenningen ersätter utebliven arbetsinkomst under den tid som föräldrarna vårdar barnet eller följer med barnet på sjukhus eller poliklinik.

9 Adoptioner

Syftet med adoption är att främja barnets bästa genom att ett förälder-barnförhållande fastställs mellan den som skall adopteras och adoptanten. Adoption fastställs genom beslut av domstol. Adoptanten och den som skall adopteras har rätt till samma familjeförmåner som andra barnfamiljer.

Adoption av ett minderårigt barn förutsätter adoptionsrådgivning. Adoptionsrådgivning ges av kommuner och adoptionsbyråer som fått tillstånd av social- och hälsovårdsministeriet att tillhandahålla adoptionsrådgivning. En person som vill adoptera ett barn från utlandet skall vända sig till ett internationellt adoptionstjänstorgan. Internationell adoption förutsätter också tillstånd som beviljas av nämnden för internationella adoptionsärenden i Finland som är underställd social- och hälsovårdsministeriet.

Föräldrarna får ekonomiskt bidrag för de kostnader som föranleds av internationella adoptioner. Ett förhöjt bidrag utbetalas om familjen på samma gång adopterar flera barn (i praktiken syskon). Folkpensionsanstalten ombesörjer beviljandet och utbetalningen av adoptionsbidrag. Bidraget täcker en del av de kostnader som föranleds av översättning av handlingar, arvoden till dem som sköter adoptionstjänsten, resekostnader och administrativa kostnader.

10 Frivilliga organisationer

Ett stort antal frivilligorganisationer inom social- och hälsovårdssektorn ordnar verksamhet som kompletterar den offentliga servicen. Det finns en del organisationer som främjar de familjepolitiska målen och arbetar för barnens välbefinnande. De är intresseorganisationer som driver barnfamiljernas intressen t.ex. när det gäller lagstiftning som påverkar familjernas ställning i samhället. Organisationerna tillhandahåller service av olika slag, till exempel barnavård, hemhjälp, vård av sjuka barn, klubbverksamhet och jourtelefoner för barn och unga.